

Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâyi'nin *Sad-Kelime-i Ali Tercümesi*

Doç. Dr. Âdem CEYHAN

Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa

ÖZET

Bu yazıda önce on altı veya on yedinci asır Türk şairlerinden olduğu tahmin edilen Edâyi'nin, Hz. Ali'ye nispet edilen yüz söze ait Türkçe tercümesi hakkında bilgi verilmekte, daha sonra tanıtılıp incelenen eserin metni sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edâyi- Sad-Kelime- Ali.

Edâyi's Translation of Caliph Ali's Hundred-Saing

ABSTRACT

In this article, first, an information about the Translation of Caliph Ali's A Hundred-Sayings written by Edayi, being accepted one of the 16th or 17th century Turkish classic poets is given. Afterwards, the whole text of the work being introduced and examined is presented.

Key Words: Edâyi- Sad-Kelime-Caliph- Ali.

Erbabınca bilindiği gibi, Türk Edebiyatı'na ait eserlerden mühim bir kısmını, ahlâkî ve siyasî konularda meydana getirilmiş manzum yahut mensur eserler teşkil etmektedir. Bu metinler, mevzuları dolayısıyla ahlâk ilminin ve siyasî düşünce tarihinin sahasına girmekte ise de dil hususiyetleri, üslûpları, sanat değerleri, edebî eserleri meydana getiren insanların alâkadar veya kabul etmiş olduğu manevî kültürü tesbit gibi çeşitli yönlerden, aynı zamanda edebiyatın araştırma ve inceleme sahasına da girmektedir. İfade tarzlarına, konularına, meydana getiriliş şekillerine göre muhtelif biçimlerde sınıflandırılabilir bu millî kültür mirasımızı, önce merhum biyografi ve bibliyografya âlimimiz Bursalı Mehmed Tâhir Bey (1278-1344/1861-1925) topluca tanıtmış¹; ondan elli sene

¹ Bursalı Mehmed Tâhir, "Eski ve Yeni Ahlâk Kitaplarımız", *Sıvât-ı Müstakim*, 9 Zilka'de 1326- 20 Teşrin-i Sâni 1324, Aded: 15, s. 229-231. (Müellif, bu yazısını daha sonra bazı ilâvelerle kitap hâlinde de bastırmıştır: *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325/1909, 44 s.). Aynı

sonra edebiyat tarihçisi Ağâh Sırrı Levend (1894-1978), yeniden ele alarak inceleyip tasnif etmiştir. (Levend, 1962, s.167-194; Levend, 1963, s. 89-115).

Söz konusu eserlerimizden bir kısmını da “Ahlâkî Güzel Sözler” başlığı altında mütalâa edilebilecek manzum veya mensur metinler teşkil etmektedir. Hz. Muhammed’in hadisleriyle onun ilk dört halifesi, bilhassa “ilim şehrinin kapısı” diye vasıflandırılan Hz. Ali’nin güzel sözleri ve divanı konusunda meydana getirilmiş Türkçe tercüme ve şerhler de işte bu tür eserlerdendir. İslâm-Türk Edebiyatı’nda hadis derleme, tercüme ve şerhleri konusunda son elli yıl zarfında hayli şümüllü ilmî incelemelerin yapıldığı erbabınca mâlumdur.² Biz de Türk edebiyatında manzum miracnâmeler, naatlar, esmâ-i hüsnâlar gibi edebî yönü de mevcut çeşitli metinler hakkında doktora tezleri idare etmiş olan merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu’nun 1989 yılında danışmamıza karşılık ettiği tavsiye üzerine, 1997 yılında araştırmaya başlayarak “*Türk Edebiyatı’nda Hz. Ali Vecizeleriyle İlgili Tercüme ve Şerhler*” başlıklı bir çalışma ürünü meydana getirdik.

Araştırmamız, bu konudaki eserlerin, o zamana kadar topluca sayılan metinlerden üç dört kat daha fazla miktarda bulunduğu gerçeğini ortaya çıkardı. Çünkü Ağâh Sırrı Levend, işaret ettiğimiz makalesinde Türk edebiyatı tarihinde Hz. Ali vecizelerine ait eserlerden sekizini kısaca anarak tanıtmış; Abdülbâki Gölpınarlı (1900-1982) da *Nehcü’l-belâga* tercümesinin baş tarafında onun saydıkları dışında yedi metin hakkında daha birkaç cümleyle bilgi vermişti. (Gölpınarlı, 1990, s. 14-17). Biz de araştırmamız sonucunda Türk Edebiyatı’nda Hz. Ali sözleri konusundaki eserlerin, bu iki rakamın üç katından fazla, yani kırk beşi aşkın olduğunu tesbit ettik. Adlarını kataloglardan öğrenmemize rağmen, Türkiye dışındaki bazı ülkelerin kitaplıklarında bulunduğundan metinlerini görüp inceleme imkânı elde edemediğimiz eserlerle birlikte telâffuz ettiğimiz sayının daha da artacağı muhakkaktır.

---

yazar, “Siyâsete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye”, *Sebilürreşad*, nr. 231, 31 Kânûn-ı sâni 1328, s. 400-401, nr. 238, 21 Mart 1329, s. 69. (Tâhir Bey, bu yazılarını da aynı adla 1914 yılında bastırmıştır: *Siyâsete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, 1330, 24 s).

² Bu konuda yapılmış hacimli çalışmalardan bir kısmı şunlardır: Abdülkadir Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, (1. bs. İstanbul 1954), 2. bs. Ankara 1991; Nihat Öztoprak, *Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı’da Kırk Hadis Çalışmaları I*, İstanbul 2000.

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali sözlerine ait tercüme ve şerhler, umumiyetle, tanınmış Arap yazarı Câhız (ö. 255/869) tarafından derlenmiş “*Mie Kelime*” ve Şîf alimlerinden Ebû Alî Tabersî (ö. 548/1154)'nin topladığı rivayet edilen *Nesrû'l-leâli*'nin tercüme ve şerhleri mahiyetindedir. Hz. Ali'nin yüz sözüne ait Türkçe metinlerin üçte ikisi, meşhur edip Reşîdüddîn Vatvat (ö. 578/1182)'ın “*Matlûb Küll Tâlib min Kelâm Emîrû'l-mü'minin Ali bin Ebî Tâlib*” adını verdiği ve Harizmşah Atsız (522-551/1128-1193) ve/ veya Sultanşah Ebu'l-Kâsım Mahmud bin İl Arslan (ö. 589/1193)'a ithaf ettiği eserin (Ateş, 1968, s. 47) manzum yahut mensur tercümeledir. Bu eser, Türkçe'ye beş altı asır boyunca - tesbit edebildiğimiz kadarıyla- on iki kere çevrilmiştir. Kastamonulu müderris Hâcegîzâde Mustafa bin Mehmed (ö. 998/1590) ve Hocazâde Abdülaziz Efendi (983-1027/1575-1618) gibi nisbeten tanınmış ilim adamlarımız tarafından da dilimize çevrildiğini bildiğimiz bu eseri, Türkçe'ye tercüme eden şairlerimizden biri de Edâyî'dir. Hangi devirde yaşadığını şimdiki hâlde kesin olarak bilemediğimiz, ancak bazı ip uçlarına dayanarak on altı veya on yedinci asır Osmanlı şairlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz Edâyî de Hz. Ali'nin, Câhız tarafından seçilen yüz sözünü nazmen Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Edâyî'nin Kimliği

Eserinin mensur başlangıcında mahlasını bildiren bu zatın, edebiyat tarihimizde “Edâyî” mahlasını kullanan şairlerimizden hangisi olduğuna dair açık seçik bir kayda -maalesef- rastlayamadık. Şuara tezkireleri, *Şekayiku'n-Nu'mâniye* zeyilleri, *Mecelletü'n-nisâb*, *Sicill-i Osmanî* gibi kaynaklarımızdan, on altı ve on yedinci asırda, şiirlerinde “Edâyî” mahlasını kullandıklarını öğrendiğimiz üç şair vardır:

1. Edâyî, Kazzaz Bekir Çelebi (ö. 955/1548),
2. Edâyî, Amasyalı (ö. 982/1574),
3. Edâyî İstanbullu Receb Efendi (ö. 1057/1647). (Fazla bilgi için bk. Ergun, III, 1209-1211).

Ancak biyografik eserlerimizde bu sanatkârlardan hangisinin manzum bir “*Sad-Kelime-i Ali*” tercümesi sahibi olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Ehlince bilindiği gibi, eski biyografik kaynaklarımızın çoğunda, yazıldıkları zamanların haberleşme imkânlarının sınırlı oluşu yüzünden, şair ve yazarlarımızın hem hayatları, hem de eserlerine dair malûmatı eksiksiz bulmak zordur. Bununla birlikte, söz konusu *Sad-Kelime-i Ali* tercümesinin sonunda “Makâlî” mahlası altında yazılmış iki beyte bakılarak onun on altıncı asırda

yaşamış “Edâî”lerden biri olabileceği, “bir ihtimal” diye kaydedilebilir. Çünkü “Makâlî” mahlasını kullanan şairlerimiz, şüara tezkirelerinin verdiği bilgiye göre, on altıncı yüzyılda yaşamıştır. Ancak Makâlî'nin beyitleri, eserİN bittiği yere daha sonraki bir zamanda da yazılmış olabileceğinden, bunlara dayanılarak mütercimİN kimliği hakkında yine kesin bir hüküm verilemez.

EserİN mensur başlangıcında şairİN mahlasını bildirdiği “...bu ḥaḳîr-i keşîrû't-taḳşîr, ya'ni Edâî dâ'îleri daḳî lisân-ı 'Arab'dan Türkî nazm ile 'ıyân ve meh-mâ-emken ba'zı rumûzını ḥall ü beyân eyledi” ibaresinden, onun bu tercümeYİ, bir büyüğe sunmak üzere hazırladığı anlaşılmaktadır. Edâî'nin “Allah rahmet etsin değer ve derecesini bilip de haddini aşmayana!..”manasındaki *رحم الله امرء عرف قدره ولم يتعد طوره* öz deyişİNİ (35. söz) tercüme ederken, esas aldığı Farsça metinde geçmediği hâlde “şeh” kelimesini kullanışı (Raḥmet ol şehe kim cihân içre...), yine başka bir vecizeYİ çevirirken “...ey güzîde-i nâs”(ey insanların seçkini, 51. söz) diye seslenişi de muhatabının sultan veya şehzade olabileceğini düşündürmektedir... Bu gibi ipuçlarına dayanarak incelediğimiz *Sad-Kelime* mütercimİNİN, Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde Mustafa (921-960/1515-1553) himayesinde bulunduğu bilinen Amasyalı Edâî olabileceğine ihtimal verilebilir...

Bu eserin mutlaka şüara tezkireleri gibi kaynaklarımızda adı anılan üç “Edâî”den birine ait olması lâzım geldiğini iddia etmiyoruz... Bahis konusu tercümenİN, “Edâî” mahlasını kullanan, fakat Türkçe şüara tezkirelerinde kendisinden bahsedilmeyen başka bir şair tarafından meydana getirilmiş olması da elbette ihtimal dahilindedir... Meselâ, “Muslihüddin Edâî” adlı bir şairİN, Hz. Ali'ye ait yüz sözü tercüme ettiği bilinmektedir. (Müttakî, 2003, 71). Bu tercümenİN, nüshası yurtdışındaki bir kütüphanede bulunduğu için, muhtevasıyla dili hakkında bilgi edinme ve verme imkânına sahip değİliz. Ancak bahis konusu tercümeYİ yapan kişİNİN mahlasıyla bizim burada eserİNİ tetkik ve takdim ettiğimiz şairİN mahlasının ortaklığı dikkat çekicidir... Yine on altıncı asır başlarında İnan'dan Anadolu'ya gelen ve Sultan I. Selim adına Farsça manzum bir *Selimmâme* yazdığı bilinen “Edâî-i Şîrâzî” adlı bir sanatkârİN varlığı da bilinmektedir. (Tekindağ, 1970, 222-223). Anılan edebî şahsiyetlerden başka, on sekizinci asır sonlarında yaşadığı tahmin edilen; hece ve aruz vezniyle vücuda getirdiği şiirlerinde “Edâî” mahlasını da kullandığı görülen bir saz şairi vardır. (Ergun, 1945, 167). Kısacası, şİMDİKİ hâlde, incelediğimiz metnin edebiyat tarihimizde Edâî mahlasını almış şairlerden hangisi tarafından meydana getirildiği konusunda kesin bir bilgiye sahip değİliz.

Sad-Kelime-i Alî Tercümesi

Edâyî, tercümesine besmeleyi överek vasıflandıran mısralarla başlamakta; bunun ardından nesirle Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e, onun aile ve arkadaşlarına dua ve selâmdan sonra, eserinin konusuna gelmektedir: Bu inci gibi sözler, müminlerin reisi, takva sahiplerinin öncüsü, Allah'ın galip aslanı Hz. Ali'nin vecizelerinden, belâgiyle tanınmış Câhız'ın seçtiği "*Sad-Kelime*" (Yüz Cümle)'dir. Kendisi işte bu cümleleri Arapça'dan Türkçe'ye nazmen çevirmiş; tercüme esnasında bahis konusu özdeyişlerin bazı işaretlerini de çözüp açmıştır:

"...Emmâ ba'dü, bu kelimât-ı dürer-bâr-ı güher-mikdâr Emirü'l-mü'minîn, imâmü'l-muttaqîn, esedü'llâhi'l-gâlib 'Alî bin Ebî Tâlib (Kerrem'Allâhü Vechehü) Hazretlerinüñ kelimât-ı tayyibelerinden *Sad-Kelimedür* ki, 'Amr bin Bahr el-Câhız (rahmetü'llâhi 'aleyh) -ki kemâl-i berâ'at ve vüfur-ı belâgat ile ma'rûf ve mevşüfdur- anlaruñ ihtiyâr itdüğü kelimât-ı pür-nikâtdur ki, bu haķîr-i keşîrüt-takşîr, ya'ni Edâyî dâ'îleri daħi lisân-ı 'Arab'dan Türkî nazm ile 'ıyân ve meh-mâ-emken ba'zı rumûzını ħall ü beyân eyledi.

وهو حسبي و نعم الوكيل

اللهم اغفر رمزات اللاحاظ و سقطات الالفاظ و شهوات الجنان و هفوات اللسان

Şol günehler ki yādıma geldi
Fazl ü ihsānuñ ile 'afv eyle
Eksük olmaz kuşûrı insānuñ
Dāmen-i luţfuñ ile maħv eyle
Günehüm çok kemāl-i luţfuñdan
Beni sen şāh-rāhdan ırma
Kendü luţfuñla gör günāhlarum
Çalemi dest-i düşmene virme!"

[Allahım, hatırıma gelen şu günahları lütuf ve ihsanıyla affet! İnsanın kusuru eksik olmaz; sen onları lütfunla yok et. Günahım çok... Sen lütfunun mükemmelliğinden beni doğru ve açık yoldan ayırma!.. Günahlarımı kendi lütfunla gör, bağışla, kalem düşmanın eline verme!..].

Sad-Kelime tercümelerinin çoğunun sonlarında yer alan: "اللهم اغفر..." (Allahım, gözlerimizin işaretlerini, sözlerimizin yanlışlarını, kalbimizin şehvetlerini ve dilimizin sürçmelerini affet!..) sözünün, Edâyî tercümesinin baş tarafına alınarak serbest bir şekilde çevrilmesi, istisnâ bir hâldir. Çeviri işine bu dua cümlesiyle başlayan şair, olabilecek dil sürçmelerinin affedilmesini de dilemekte, hakkında düşmanca hüküm vereceklerin şerrinden Allah'a sığınmaktadır.

Edâyî, eserinin mensur başlangıcında bizzat ifade ettiğine göre, Hz. Ali'ye nisbet edilen yüz vecizeyi tercüme etmiştir. Fakat çevirisinin elimizde bulunan nüshasında bu sayının -yukarıda işaret ettiğimiz dua cümlesi de hesaba katıldığında- yüzden iki noksan (98) olduğu, لسان العاقل وراء قلبه (Akıllının dili kalbinin ötesinde) ve قلب الاحمق وراء لسانه (Ahmağın gönlü dilinin ötesindedir) sözlerinin tercüme edilmediği görülüyor. Şu hâlde, ya yazıcının anılan iki vecizeyi atladığı veya daha zayıf bir ihtimal olarak mütercimın bunlarla hemen hemen aynı manayı ifade eden قلب الاحمق في فيه (Ahmakın kalbi ağzındadır) ile لسان العاقل في قلبه (Akıllının dili kalbindedir) sözlerini yeterli bulmuş olabileceği tahminen söylenebilir.

Yukarıda naklettiğimiz gibi, Edâyî, bu inci değerinde sözleri Hz. Ali vecizeleri arasından “kemâl-i berâ‘at ve vüfûr-ı belâğat ile ma‘rûf ve mevşûf” Câhız’ın seçtiğini, kendisinin de onları Arap dilinden Türkçe’ye nazımla tercüme ettiğini, özdeyişlerin bazı kapalı taraflarını mümkün olduğu kadar çözüp açtığını belirtiyor; böylece eserini sırf şahsî fikir gücünün ürünüymiş gibi göstermek istiyor... Fakat mukayeseli okumalar sonucunda Edâyî’nin bu yüz sözü doğrudan doğruya Câhız’ın derlemesinden değil, Reşîdüddîn Vatvat’ın “*Matlûb Küll Tâlib*” adını verdiği eserinden faydalanarak Türkçe’ye çevirdiği görülebilecektir. Kâtip Reşid, meydana getirdiği eserden bazı haleflerinin mirî malı gibi faydalanacağını sanki önceden biliyormuşçasına, tercüme ve şerhine “Müminlerin reisi Ali bin Ebî Tâlib’in sözlerinden her isteyenın taleb ettiği” gibi bir isim vermekle pek isabetli davranmış!.. Şairin sadece “*Sad-Kelime*” ve Câhız’ı vasıflandıran cümlelerinde değil, manzum tercümelerinde de Kâtip Reşid’in Hz. Ali vecizelerine dair eserinin tesirleri gayet belirgindir. Örnek olarak nakledeceğimiz şu tercüme, Reşid-i Vatvat’ın bahsi geçen eserindeki “Şi‘r” başlıklı Farsça kıt’aların, aynı şekil ve aruz kalıbıyla Türkçe’ye çevrildiğini göstermeye yetecektir:

من عذب لسانه كثر اخوانه

Reşîdüddîn:

گر زیانت خوشست جمله خلق

در مودت برادران تواند

ور زیانت بدست در خانه

خصم جان تو چاکران تواند

Edâyî:

“Kim ki hoş-ıtab‘ u hoş-zebân olsa

Ḥalk-ı ‘âlem birâderânı olur

Kim ki bed-ıtab‘ u bed-zebân olsa

Bende-i hâşşî ḥaşm-ı cânı olur.”

[Kim iyi huylu ve tatlı dilli olursa, bütün insanlar onun kardeşi (gibi dostu) olur. Kim kötü huylu, terbiyesiz ve küfürbaz olursa, onun has bağılısı, can düşmanı kesilir!..].

من کثر مزاحه لم یخل من حقد علیه او استخفاف به

Reşîdüddîn

هر که سازد مزاح پیشه خویش
گر امیراست پاسبان گردد
در همه دیده‌ها سبک باشد
بر همه سینه‌ها گران گردد

Edâyi:

“Şol kesûn kim mizâhı çok ola
Mîr ise pāsbān olur bî-şek
Görinür dîde-i hālka yeyni
Çüft olma mizâh ile ol tek.”

[Şakası çok olan kişi, beyse de şüphesiz bekçi olur; insanların gözüne hafif görünür... Öyleyse sen mizahla eş olma, tek ol!..].

الأدب صورة العقل

Reşîdüddîn

با ادب باش در همه احوال
که ادب نام نیک را سبب است
عاقل آنست که او ادب دارد
نیست عاقل کسی که بی ادبست

Edâyi

“Cümle aḥvālünü edeble geçir
Nām-ı nîkî ola saña ḥāşıl
Şüret-i ‘aql oldı çünki edeb
Bî-edeb olana dime ‘âkıl.”

[Bütün hâllerini edeple geçir ki, iyilik adını elde edebilesin. Madem ki, edep akıl sureti olmuştur, öyleyse akıllı deme edepsiz olana!..].

Mütercimim Kâtib Reşid’e ait bazı Farsça kıt’aları hatalı anlayıp Türkçe’ye kusurlu çevirdiğine de rastlanmaktadır. Meselâ, hadis olarak da rivayet edilen “Hikmet, müminin kaybolmuş malı gibidir” manasındaki rivayet edilen “Hikmet, müminin kaybolmuş malı gibidir” manasındaki cümlesini, Reşîdüddin Vatvat Farsça’ya şöyle çevirmiştir:

هر که چیزی نفیس گم شودش
بسته دارد بجستنش همت
جان آنکس که مؤمن پاکست
هم بر آن سان طلب کند حکمت

“Değerli bir malını kaybeden kimse, onu bulmaya çalışır... Hikmet de müminin kayıp malı olduğu için, inanan insan onu bulmaya gayret eder” manasındaki bu kıt'ayı, Edâyi'nin dilimize şöyle tercüme ettiğini görüyoruz:

“Nef'i az olsa lîk olsa nefîs
Çek elûñ olma aña sen t̄alib
'Uḳalā içre ḥikmet oldur kim
Nef'i az olsa olmaya rāğıb”

[Bir şeyin faydası az, fakat kendisi nefisse, elini çek, talip olma sen ona!.. Akıllı insanlar içinde hikmet, faydası az olan şeye rağbet etmemektir].

Görüldüğü gibi bu kıt'a, hem Arapça cümlelerin, hem de onun tercümesi mahiyetindeki Farsça şiirin karşılığı değildir.

Vecizeleri, *Matlûb Küll Tâlib* müellifi Reşid gibi, ikişer beyitli kıt'alar hâlinde ve hafif bahrinin “feilâtün mefâilün feilün” kalıbıyla tercüme eden Edâyi'nin, bazı mısralarda imale yapmak zorunda kalsa da, umumiyetle vezne hâkim olduğu söylenebilir. İkişer beyit ve aruzun kısa bir kalıbıyla vücuda getirilen bu nazım şekli, x a x a biçiminde kafiyeli rubaîleri hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi, her ne kadar kendisine has aruz kalıplarıyla yazılırsa da, rubaîlerde de felsefî, tasavvufî bir fikrin, bir dünya görüşünün, bir nüktenin dört mısra içinde özlü ve ahenkli olarak ifade edilmesi hedeflenir. Bu bakımdan Edâyi'nin *Sad-Kelime*'yi, fikirlerin ifade edilmesinde de kullanıldığı bilinen kıt'a şekliyle çevirmesi, isabetli bir tercih sayılabilir. Mütercimim, selefi Kâtib Reşid'e ait eserden faydalandığını bildirmeyişi ise, tenkit esnasında onun kusur hanesine yazılacak bir ihmaldir.

Çeşitli dinî, ahlâkî ve siyasî konulara ait bilgece fikir yahut tavsiyeleri ihtiva eden bu eser metnini, muhtelif bakımlardan faydalı olacağı düşüncesiyle bütün olarak dikkatlere sunuyoruz.

Nüsha Tavsifi: Edâyi'nin *Sad-Kelime* tercümesinin tesbit edebildiğimiz tek nüshası, Konya'da, Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi nr. 11068'de, 67b-74a yaprakları arasındadır. Bir suretini temin ettiğimiz bu nüshada, bazı vecizelerin (12, 15, 16, 22, 28, 37, 74, 85, 86. söz) altında, o cümlelerde geçen bir kısım Arapça kelimelerin telâffuzu ve manaları hakkında kısa izahlar var. 95. vecize ile manzum tercümesinden sonra “Bir kavme benzeyen, onlardandır” mealindeki من تشبه [ي]قومًا فهو منهم hadis ve Hz. Ali tarafından söylendiği bildirilerek kaydedilen iki Arapça beyit mevcuttur.

Özdeyişlere sıra numarası tarafımızdan verilmiş; okunuşunda tereddüt bulunan kelimelerin yanına (?) işareti konmuştur. Anılan işaretle gösterdiğimiz problemler, metnin tek nüshasının bulunuşundan ve elimizde bazı yerleri iyice

okunamayan bir kopyasının oluşundan ileri gelmektedir. Arapça cümlelerin bugünkü Türkçe'yle karşılıklarını, şairin tercümeleriyle mukayesesine imkân vermek için metne ilâve etmeyi uygun bulduk. Eserin, Osmanlı Türkçe'sini bilmeyen okuyucu tarafından kolay anlaşılmasını sağlamak gayesiyle günümüz Türkçe'sine aktarılmasını da gerekli gördük.

[*Terceme-i Şad-Kelime-i 'Alî*]

(67b) Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Rāyet-i ḥayl-i kelimât-ı Kādîm

Serv-i revân-ı ceberût-ı Ḥudâ

Sünbül-i bâğ-ı melekût-ı Ḥudâ

Sipâs-ı bî-kıyâs ol 'âlim-i ma'âlîme ki kudret-i kâmile-i bi-lâ-reyb ile verâ-yı sırr-ı (setr-i?) tütük-ı aḥfâ-yı 'âlem-i ğaybdan teferrüd (ü) tecerrüd-i baḥr-i vaḥdâniyyet ve ulûhiyyeti temevvüc idüp كنت كزرا مخفيا

fehḫvâsınca evc-i serâdîkât-ı 'arş-ı a'lâdan tâ ḥazîz-i merkez-i ḥâke ve şahre-i şammâya varınca eczâ'-i zerrât-ı mevcûdâtı ketm-i 'ademden vücûda getürdi.

Ve şalât ü selâm ol ḥulâşa-i mevcûdât ve mādde-i ḥayât-ı kâ'inâta olsun ki, kısmet-i feşâhatüñ *Enâ efşah* ve şöhet-i belâğatüñ *Enâ emlah*dur ki mazhar-ı *fadḍalnâ* 'ale'l-'âlemin beyne'l-enbiyâ' ve'l-murselin olup şâhib-i buḫ'a-i qab qosin au ادني ve mesned-nişin-i *Denâ fetedellâ*dur. Ve âl-i bâ-iḫbâline ve ol âstân-ı semâ-sitâna intisâb iden aşḫâba kim

اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم şân-ı sâti' u'l-burhânlarına buyurulmuşdur.

Emmâ ba'dü, bu kelimât-ı dürer-bâr-ı güher-miḳdâr Emîrül-mü'minîn, imâmül-muttaḳîn, esedü'llâhi'l-ġâlib 'Alî bin Ebî Ṭâlib (Kerrem'Allâhü Vechehü) ḥazretlerinüñ kelimât-ı ṭayyibelerinden *Şad-Kelimedür* ki, 'Amr bin Baḥr el-Câḥîz (raḥmetu'llâhi 'aleyh) -ki kemâl-i berâ'at ve vüfûr-ı belâğat ile ma'rûf ve mevşûfdur- anlaruñ ihtiyâr itdüğü kelimât-ı pür-nikâtdur ki, bu ḥaḳîr-i keşîrüt-taḳşîr, ya'nî *Edâyi* dâ'ileri daḫi lisân-ı 'Arabî'den Türki nazm ile 'iyân ve meh-mâ-emken ba'zî rumûzını ḥall ü beyân eyledi.

وهو حسبي و نعم الوكيل

اللهم اغفر رمزات الاحاظ و سقطات الالفاظ و شهوات الجنان و هفوات اللسان

Şol güneher ki yādıma geldi

Faẓl ü iḫsānuñ ile 'afv eyle

Eksik olmaz kuşûrî insānuñ

Dāmen-i luṭfuñ ile maḫv eyle

Günehüm çok kemâl-i luṭfuñdan

Beni sen şâh-râhdan ırma

Kendü luḫfuñla gör günâhlarum
Ḳalemi dest-i düşmene virme!

[Besmele, kıdem sıfatının sahibi Allah'ın sözleri topluluğunun sancağı, Tanrı ululuğunun uzun boylu servisi ve onun melekût (saltanat ve azamet) bağının sümbülüdür...

Nesnelere delil olan nişanları bilen Allah'a derecesiz hamd ü sena olsun ki, şüphesiz, eksiksiz kudretiyle gayp âleminin pek gizli perdesi sırrının ötesinden, zatının birliği ve ilâhlığı denizinin teklik ve tecerrüdü dalgalanıp "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve beni bilmeleri için mahlûkatı yarattım"(Aclûnî, 1997, II, 173) sözü gereğince, en yüce arşın perdesinin en yüksek noktasından ta arzın merkezinin en aşağısına ve sert kayalara varıncaya kadar var edilmiş şeylerin zerrelere parçalarını "ketm-i adem"(bütün mahlûkların ilki olan cevher-i ahdarın çıktığı yer)den vücuda getirdi...

Kâinatın hayat maddesi ve var edilmiş şeylerin özü Hz. Peygamber'e dua ve selâm olsun ki, onun güzel konuşma kabiliyetinden nasibi "Ben, en düzgün söz söyleyenim" (Aclûnî, 1997, I, 232) hadisi ve belâgat sohbetinden payı, "Ben en güzelim" cümlesidir. Onu peygamber ve resuller içinde bütün âlemlerden "üstün kıldık"(Kur'an, Bakara, 2/253) sözünün mazharı olup "Araları iki yayın ucu kadar veya daha az kaldı"(Kur'an, Necm, 53/9) yüksek yapısının sahibi ve "Sonra o yaklaştı ve iyice sarktı" (Kur'an, Necm, 53/8) makamında oturucudur. Onun bahtiyar ailesine ve gök gibi yüksek eşiğine mensup sahabelerine (de selâm olsun ki) "Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz" (İbn Abdilber, *Cami'u Beyâni'l-ilm*, II, 91) sözü, kendilerinin delili yüksek hâlleri hakkında buyurulmuştur...

Bundan sonra (gelelim maksadımıza): Bu cevher gibi değerli, inciler yağdıran sözler, müminlerin reisi, takva sahiplerinin öncüsü, Allah'ın galip aslanı Ali bin Ebî Tâlib hazretlerinin (Allah onun yüzünü ağartsın) güzel sözlerinden yüz sözdür. Tam temizlik ve belâgat fazlalığıyla tanınmış, vasıflanmış Amr bin Bahr el-Câhız'ın (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) seçtiği inceliklerle dolu *Sad-Kelime*'yi, bu kusuru çok hakir, yani duacıları bulunan Edâyi de Arap dilinden (çevirip) Türkçe nazımla meydana getirdi ve mümkün olduğu kadar bazı işaretlerini çözüp izah etti... Allah bana yeter; o ne güzel vekildir! "Allahım, gözlerimizin işaretlerini, sözlerimizin yanlışlarını, kalbimizin şehvetlerini ve dilimizin sürçmelerini affet!..."

Allahım, hatırıma gelen şu günahları, lütuf ve ihsanıyla bağışla! İnsanın kusuru eksik olmaz; sen onları lütfunla yok et. Günahım çok... Sen lütfunun

mükemmelliğinden beni doğru ve açık yoldan ayırma!.. Günahlarımı kendi lütfunla gör, bağışla, kalemi düşmanın eline verme!..].

Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

۱- لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا 1)

[Eger perde açılsaydı, şüphesiz imanım şimdikinden fazla olmazdı!..].

(68a) “Ḥāl-i ‘uqbāyı şöyle fehm itdüm

Qalmanı zerre deñlü zan pinhān

Perde keşf olsa ‘ilm-i pākümüze

Gelemez hiç ziyāde [vü] noḳşān.”

[Ahiret hāllerini öyle anladım ki, zerre kadar şüphem gizli kalmadı...]

Eğer örtü açılrsa, halis bilgimizde hiç artma ve eksilme meydana gelemez].

2) الناس بزمانهم اشبه منهم بآبائهم

[İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar].

“Merdümān-ı zamāne dünyāda

Geçirür ‘ömri ḥāb-ı gāfletde

Öldiği demde keşf olup aḥvāl

Rūḥ-ı pāki ḳala mezelletde.”

[Zamane insanları, dünyada ömürlerini gaflet uykusunda geçiriyor... Ama öldüğü anda bütün hāller açılır; temiz ruhu horluk, hakirlik içinde kalır..].

3) الناس بزمانهم اشبه منهم بآبائهم

[İnsanlar babalarının şekillerine benzemekten ziyade, zamanlarının

ahlākına benzerler].

“Ḥalḳ uyarlar zamāne sīretine

Pederi sīretine uymazlar

Ehl-i dünyāya meyl ider bakmaz

Fuḳarā olsa ser-be-ser cevher.”

[İnsanlar, zamane hareket ve gidişine uyar; babalarının (güzel) ahlākına

uymazlar... Dünya işleriyle (fazlaca) meşgul, aşağı kişilere rağbet eder;

fakat baştan başa cevher olsa da fakir (derviş)lere bakmazlar!..].

4) ما هلك امرء عرف قدره

[Kendi değerini bilen kimse helāk olmaz].

“Kendü miḳdārını bilen mü'min

Ḥādişāt-ı cihāndan ĩmin olur

Ḥāzm ider ger gurūr gelse aña

Ger sürür erse ḳalbi sākin olur.”

[Kendi değer ve derecesini bilen mümin, dünya hadiselerinden emin olur.

Eğer ona gurur gelse, hazmeder; şayet bir sevinç erişse, kalbi sakin olur].

5) قيمة كل امرء ما يحسنه

[Kişinin değeri, güzelce bildiği şey (veya iyiliği) kadardır].

“Her kesün ḳadr ü ḳıymet ü hūneri

‘İlmdür cismi zeyn ider gūyā
Halk kadrîñ ziyāde eylerler
Ma‘rifetle çün olasın vālā.”

[Herkesin derece, değer ve hüneri, varlığını süsleyen ilimdendir. Eğer ilim, irfan ve sanatla yükselirsen, insanlar kıymetini artırır, sana fazla itibar ederler].

6) - من عرف نفسه فقد عرف ربه

[Kendini bilen, Rabbini bilir].

“Hak Te‘ālā vücūdına her bār
Nefs yetmez mi hüccet-i kâtı‘
Kim özin bildi ol durur maşnū‘
Hak Te‘ālā olur aña şāni.”

[Yüce Allah'ın varlığı için daima kesin delil olarak kişinin kendisi yetmez mi? Kendi varlığının sanatla yapıldığını bilen kimse, yüce Allah'ın, o eseri yaratan olduğunu anlar].

7) - المرء محبوب تحت لسانه

[Kişi, dilinin altında gizlidir].

“Dili insānuñ oldı miftāhı
Söze gelse nedür bilürler anı
Sözi cān gibi dilde pinhān elbet
Söz eri oldı merd-i meydāni.”

[Dili, insanın anahtarıdır. Söz söylediğinde onun ne olduğunu anlarlar... İnsanın sözü, ruh gibi, dilinde (, gönlünde) gizlidir. Ancak söz eri, meydanın merdi olur].

8) - من عذب لسانه كثر أحوانه (68b)

[Dili tatlı olanın dostu çok olur].

“Kim ki hoş-ṭab‘ u hoş-zebān olsa
Halk-ı ‘ālem birāderānı olur
Kim ki bed-ṭab‘ u bed-zebān olsa
Bende-i hāşşı haşm-ı cānı olur.”

[Kim iyi huylu ve tatlı dilli olursa, bütün insanlar onun kardeşi (gibi dostu) olur. Kim kötü huylu, terbiyesiz ve küfürbaz olursa, onun has bağılsı, can düşmanı kesilir!..].

9) - بالبر يستعيد الحر

[İyilikle hürler kul köle edilir].

“Ger dilerseñ ki ola yanuñda
Serverān-ı cihān ser-efkende
Erlük it eylük eyle dünyāda
Merd-i āzād ise olur bende.”

[Eğer dünya reislerinin, senin önünde baş eğmesini istersen, yiğitlik et, iyilik et... O zaman dünyada hür adam, kulun kölen olur senin].

10) - بشر مال البخيل بحادث أو وارث

[Cimrinin malını felâket veya vârisle müjdele!..]

“Mālını kim ki bezl idüp yemiye

‘Ākıbet miḥnetin çeker anuñ
Şarf olur ḥādişāta ya vereşe
Ṭağıdur zaḥmetin çeker anuñ.”

[Kim malını kendi rızasıyla vermez, esirgmeden sarf etmez ve yemezse, sonunda onun zahmetini çeker: Malı, mülkü ya kedere sebep olacak hadiselere harcanır veya vârisler(e) dağıtır. Kendisi onun sadece meşakkatini çekmiş olur!..].

۱۱- لا تنظر الى من قال وانظر الى ما قال (11)

[Söyleyene bakma, söylenene bak!..]

“Şeref ü ḥıssat-i sūḥan-dāna

Sözi olmaz nihānı aña delīl

Kelimātına kıl nazar her dem

Bağma güyende ger[çi] olsa zelīl.”

[Söz söylemeyi bilenin büyüklük ve alçaklığına sözü değil, gizli saklısı delildir. Her zaman söz söyleyenin sözlerine bak; o hor hakir olsa da, bu durumuna bakma!].

۱۲- العزع عند البلا تمام المحنة (12)

[Belâ sırasında sabırsızlıkla sızlanmak, musibeti arttırır].

“Saña yüz gösterirse derd ü belā

Şabr kıl eyleme fiğān ü feza‘

Dür olursın şevābdan zīrā

Başıdur miḥnetin feza‘ ü ceza‘.”

[Başına bir dert ve belâ gelirse, sabret; feryad ü figan etme!.. Çünkü böyle yaparsan, sevaptan uzaklaşırsın... Feryad ü figan, zahmetin ta kendisidir].

۱۳- لا ظفر مع البغي (13)

[Azgınlıkla zafer olmaz].

“Bir kişi rāh-ı bağye sālīk ola

Zafer andan ‘inān-keşide olur

Ger zafer dest-res olursa eger

Menfa‘at bulmayup remide olur.”

[Bir kişi zulüm ve günah yoluna girerse, zafer ondan dizgin çeker; (uzaklaşır). Başarı elde etse de bir fayda bulamaz; zafer ondan ürker].

۱۴- لا ثناء مع الكبر (14)

[Kibirle övgü birlikte olmaz].

“Merdmān-ı zamāne kibr itse

Ḳoma elden tevāzu‘ı dā‘im

Yoḥsa mezmūm olup cihān içre

Kimse olmaz şenāñ ile kâ‘im.”

[Zamane insanları kibirli olsa da sen daima tevazuu elden bırakma...]

Yoksa dünyada kötülenmiş olursun; kimse seni övmeye kalkmaz].

۱۵- لا بر مع الشح (15)

[Cimrilikle iyilik olmaz].

“Buhl ü hıkdı idinse pîşe kişi
Olmaya tã'atı anuñ maqbûl
Hakki inkâr olur anuñ buhli
Feyz-i Hak'dan bulur mı nesene ol?”

[İnsan, cimrilik ve kini âdet edinse, onun ibadeti makbul olmaz... Onun cimriliği, hakkı (gerçeği, doğruyu ve başkasının payını) inkâr manasına gelir. Böyle bir kimse, Allah'ın ihsanından bir şey bulabilir mi?!].

(69a) 16) لا صحة مع النهم -١٦

[Çok yemekle sağlık birlikte olmaz.]

“Kişide iki nesne cem' olmaz
Ten-dürüsti vü horden-i bisyâr
Az yemege düriş gice gündüz
Dil ü cânuñ küşâd ola her bâr.”

[İnsanda iki şey bir araya gelmez: Çok yemek ve beden sağlığı... Gece gündüz az yemeye çalış ki, kalp ve gönlün her zaman açılsın, hoş ve ferah olsun..].

17) لا شرف مع سوء الادب (17)

[Kötü ahlâkla şeref olmaz].

“Mihter olmaz edepsüz olsa kişi
Ger olursa celâlet-i nesebi
Ululuk ey püser edeble olur
Koma elden netice-i edebi.”

[İnsan, büyük bir soydan gelse de eğer edepsizse, büyük olamaz...
Ey oğul, büyüklük, edeple elde edilir. Edebin neticesini elden bırakma!..].

18) لا اجتناب من محرم مع الحرص (18)

[Aşırı istek ve aç gözlülükle haramdan sakınmak mümkün değildir].

“Hırş dâ'im muharremâta çeker
Terk-i hırş eyle er gibi er iseñ
Ger dilersenñ harâma düşmeyesin
Hırşdan geç ki rûh-perver iseñ.”

[Hırs, sahibini daima haram edilen şeylere çeker. Eğer adam gibi adamsan, hırsı bırak!.. Şayet ruh besleyen (ibadet eden) ve harama düşmemek isteyen bir kişiyse, hırstan vaz geç!].

19) لا راحة مع الحسد (19)

[Kıskançlıkla huzur bir araya gelmez].

“Râhat isterseñ ol hasedden pâk
Hiç kimse olmaz³ hasedden olmaz şâd
Ger tarab olsa saña menkûha
Hasede vir talâk ol âbâd.”

[Rahat etmek istersen, kıskançlıktan temizlen... Çünkü kıskançlıktan dolayı hiç kimse sevinçli olmaz. Eğer sevinç, nikâhlı eşinse, kıskançlığı boşa, sen ol!..].

³ Metnin aslında “Hiç kimse”den sonra “olmaz” kelimesi yanlışlıkla tekrar yazılmıştır.

20) -٢٠ لا محبة مع مرء

[Riya ile, tartışmayla dostluk olmaz]

“Ebleh oldur kim ola [ol] leccāc

Ebleh ü aḥmaḳa olur mı ‘ilāc

Gücüñ oldukça lecci terk eyle

Āfet-i dōstī olur lecāc.”

[Ahmak, düşmanlıkta inat eden kimsedir. Ahmaklığın çaresi bulunabilir mi ki?.. Sen gücün yettiği kadar düşmanlıkta inadı bırak... Çünkü husumette inat, dostluğun felâketidir (onu mahveder)].

21) -٢١ لا سودد مع انتقام

[İntikamla efendilik olmaz]

“Şavlet-i intikāmı terk eyle

Ululıḳ devletine t̄alib iseñ

Geçmegil intikām yolından

Dil ü cāndan [kemāle] rāḡıb iseñ.”

[Eğer büyüklük baht ve saadetini istiyorsan, intikam hücumunu bırak!..

Can ü gönülden (olgunluğu) diliyorsan, intikam yolundan geçme!..].

22) -٢٢ لا زيارة مع زعارة

[Kötü huyla ziyaret olmaz]

“Olasın bir ‘azizi ger zā’ir

Ḥüb-rūy u şafāya mā’il ol

Ḥūy-ı bedden [begüm?] ḥazer eyle

Kerem eyle bu ḥūya kā’il ol.”

[Değerli bir kişiyi ziyarete gidiyorsan, güler yüzlü ve sevinçli ol...

Kötü huydan sakın! Lütfen bu (güzel) huya razı ol!..].

23) -٢٣ لا صواب مع ترك المشورة

[Danışmayı terk etmekle doğru bulunmaz].

“Meşveret eyle her ḥuşūşuñda

Meşveret cümle kārda perv[erdür?]

İtmeyen meşveret ḥuşūşında

Kārı anuñ ser-ā-ser ebterdür.”

[Her işinde istişare et... Çünkü danışma, her işte besleyicidir. Her hususta istişare etmeyen kişinin işi, baştan başa eksiktir].

(69b) 24) -٢٤ لا مروءة لكنوب

[Yalancının insanlığı, mertliği olmaz]

“Kizb ola şol kesuñ kelāmında

Umma andan mürüvvet ü ihsān

Ḥiledür ‘ahd iderse ol ebter

Kizb ider eyler ise va‘de hemān.”

[Sözünde yalan olan kimseden insanlık ve iyilik umma!.. O kusurlu, söz

verir, yemin ederse, bu bir hiledir, oyundur. Vaatte bulunduğu anda ise,

hemen (, daima) yalan söyler].

25) -٢٥ لا وفاء لملول

[Bıkmış, usanmış kişide vefa olmaz.]

“Kim melül olsa bil vefâ gelmez
Cem‘ olmaz begüm melâl ü vefâ
Eger ‘ahd eyler ise bir demde
Bozar anı melâl irince aña.(?)”

[Bil ki, usanmış, kederli kimseden vefa gelmez. Efendim, usançla vefa bir araya gelmez. Eğer bir zamanda söz verir(, yemin eder)se, sıkıntı dokunduğunda, hemen ondan döner!].

26) -٢٦ لا كرم اعز من التقى

[Takvadan daha yüce bir soyluluk ve ululuk yoktur].

“Râh-ı taqvâya sâlik ol kerem it
Keremüñ başı oldı çün taqvâ
Mâl-i dünyâya meyli ço dâ'im
Anı bezl eylemek dürür fetvâ.”

[Takva yoluna gir ve iyilik et... Çünkü soyluluk ve iyiliğin başı, takvadır. Devamlı dünya malına rağbet ve düşkünlüğü bırak!.. Dinen verilen hüküm, onu rızasıyla vermek, esirgemenen bol bol (hayır yolunda) sarf etmektir].

27) -٢٧ لا شرف اعلى من الاسلام

[İslâm'dan daha üstün şeref yoktur].

“Nefs lezzâtına uyup olma
Zulmet-i küfr içinde nâ-peydâ
İster iseñ şeref Müsülmân ol
Pâye-i kadridür anuñ a'lâ.”

[Nefsin zevklerine uyup küfür karanlığı içinde kaybolma!..

Şeref istersen, Müslüman ol. Çünkü onun değerinin derecesi, en yüksektir].

28) -٢٨ لا معقل احسن من الورع

[Haramdan kaçınmaktan daha güzel sığınak yoktur].

“Def -i cünd-i belâ vü âfâta
‘Âciz olsañ mu‘inüñ olmasa
Kim vera‘ gibi bir penâh olmaz
Bulmadı andan özge bir kimse.”

[Belâ ve musibetlerin askerini def etme konusunda âciz kalırsan, yardımcı olmasa, takva gibi bir sığınak olamaz. Çünkü hiç kimse ondan başka bir sığınacak yer bulamamıştır].

29) -٢٩ لا لباس اجمل من السلامة

[Sağlık ve selâmetten daha güzel elbise olmaz].

“Akl ü dâniş de ger hünerdür lîk
Yoğ selâmetden özge bir kisvet
Çün libâsuñ selâmet olmadı
Dâ'imâ kisvetüñ olur miñnet.”

[Akıl ve bilgi sahibi olmak da bir marifettir fakat sağlık ve esenlikten

daha (güzel) bir giyecek yoktur. Çünkü elbisen sağlık olmazsa, daima kıyafetin zahmet, meşakkat olur].

30) لا داء أعمى من الجهل

[Cehaletten daha dermansız dert yoktur].

“Dürr-i yek-dâne oldu ‘ilm ü hüner

Cehldür dilde derd-i bi-dermân

Cehldendür şekāveti nefsün

‘İlmür ser-be-ser sa‘âdet-i cān.”

[İlim ve sanat, eşsiz bir inci, cehaletse gönülde dermansız bir derttir.

Nefsin bedbahtlığı cehaletten, canın saadeti ise baştan başa ilim(den)dir].

31) لا شفيع انجح من التوبة

[Tevbeden daha kurtarıcı bir şefaathçi olmaz].

“Sen ki dā’im günāh işlersin

Nāra iltür seni günāh-ı şeni‘

Tevbe kıl bul rızā-yı Hakk’ı tamām

Tevbeden yeg olur mı aña şefi‘?

[Daima günah işliyorsun amma o fena, o utanılacak günahlar ateşe götürüyor seni... Tevbe et ki, Cenab-ı Hakk’ın rızasını bulasın... O günahların bağışlanması için tevbeden daha iyi bir aracı olabilir mi?].

32) لا مرض أضنى من قلة العقل (70a)

[Akıl kıtlığından daha şifasız bir hastalık olmaz].

“Olma ten-perver ey püser dā’im

‘Ākıl ol rūh-ı pākūni fehm it

‘Aql eksüklügi gibi hergiz

Bir maraz yok durur bu sözi işit.”

[Ey oğul, her zaman bedenini iyi besleme gayesini güderek kendi keyif ve rahatınla meşgul olma. Akıllı ol, temiz ruhunu anla... Çünkü hiç bir vakit akıl eksikliği gibi bir hastalık bulunmaz].

33) لسانك يقتضيك ما عودته

[Dilini neye alıştıırırsan, onu gerektirir].

“Dilüni eyü hūya sevķ eyle

‘Ādet itmeye tā ki bed hūyı

Dilüni cān ü dil gibi hıfz it

Kişinün dilidür yüzi şuyı.”

[Dilini iyi huya sevk et ki, kötü huyu âdet edinmesin. Dilini, can ve gönül gibi koru... Çünkü insanın hayâsı, şeref ve itibarı, dilindedir].

34) المرء عدو ما جهله

[Kişi, bilmediğine düşmandır].

“Ehl-i ‘ilme ‘adāvet itse ne ğam

Kendüyi bilmeyüp niçe ebter

Dā’imā ‘âdeti budur halkuñ

Bilmedüğine dil ‘adāvet ider.”

[Nice güzel anılmadan mahrum, kusurlu kimse, ilim sahiplerine düşmanlık etse, üzülmeye değmez. İnsanların her zamanki âdeti budur: Gönül, bilmediği şeye düşmanlık eder...].

35) -رحم الله امرء عرف قدره ولم يتعد طوره

[Allah rahmet etsin değer ve derecesini bilip de haddini aşmayana!..].

“Raḥmet ol şehe kim cihān içre

Almaya destine cünün ipini [sözini]

Fehm idüp kendü qadr ü miqdārın

Dā'imā (?) gözleyüp bilüp özini.”

[Dünyada her zaman kendini gözetip bilerek değer ve derecesini anlayan ve eline çılgınlık ipini almayan hükümdara Allah rahmet etsin!..].

36) -اعادة الاعتذار تذكير للذنب

[Özrü tekrar etmek, yaptığı günahı hatırlatmaktır].

“Özri bir kerre it günāhıñdan

İtme tekrār ey püser ḥazer it

Tāze ter eyler ol günāhları

Varma ol yola toğrıdan güzer it.”

[Ey oğul, günahından dolayı bir kere özür beyan et, sakın tekrar etme.

(Çünkü özürlerin) o günahı tazeler (yeniden işlemen manasına gelir).

O yola gitme, doğru yoldan geç].

37) -النصح بين المأ تقرع

[Kalabalık arasında öğüt vermek, azarlamak, (rezil etmektir)].

“Cāy-ı ḥalvetde it naşihatuñı

Eyleme ortada melāmet olur

Bir naşihat ki ortalıqda ola

Ol naşihat hemān faẓihāt [olur].”

[Nasihatını تنها yerde et, insanlar arasında etme. Çünkü halk içinde nasihat; kınamak, azarlamak demektir. İnsanlar arasında olan nasihat, nasihat değil, rezalettir].

38) -اذا تم العقل نقص الكلام

[Akıl tamam olduğu zaman, söz azalır].

“Meblağ-ı ‘aqlı az olan kişinüñ

Bî-hude sözleri olur bisyār

Merd-i ‘āqıl odur cihān içre

Az ola anda goften ü güftār.”

[Akıl miktarı az olan kişinin boş sözleri çok olur. Dünyada akıllı adam, sözü az olandır].

39) -الشفيع جناح الطالب

[Aracı, dilek sahibinin kolu kanadıdır].

“Tālib olsañ murād u maqşūda

Bîḥ-i ümmidi gel gider dilden

İster iseñ ola murādātuñ

Bir şefî‘ dâmenin koma elden.”

[Bir isteğ(ini elde etmey)e talip olursan, gel, gönlünden ümit kökünü gider. Muratlarına ermek istersen, bir aracının eteğini elden bırakma].

(70b) 40) نفاق المرء ذلة -٤٠.

[Kişinin nifakı, horluğudur].

“Şol kesüñ kim dilinde ola nifak

Ḥār mānend olur cihān içre

Terkin eyle nifak zilletiñ

Sevgilü olasın revān içre.”

[Gönlünde bozgunculuk olan kimse dünyada diken gibi olur. Nifak alçaklığını terk et ki, can içinde sevgili olasın].

41) -٤١ نعمة الجاهل كروضة فى مزيلة

[Cahilin nimeti, çöplükteki yeşillige benzer].

“Hünerüñ olsa mālüñ olmasa

Eyleme Kirdgār’dan gileyi

Cehl ile olma ni‘mete rāğıb

Kendüñe ravza itme mezbeleyi.”

[İlim ve sanatın olsa, malın olmasa, Allah’tan şikâyet etme... Cehaletle nimet sahibi olmayı isteme. Süprüntü yerini kendine bahçe etme. (Cahilin nimeti çöplükteki yeşillik gibidir)].

42) -٤٢ الجزع اتعب من الصبر

[Sabırsızlıkla sızlanmak, sabırdan daha zordur].

“Sabr kıl ḥādışāt vaqtinde

Ḥaḡ rızāsını gözle ey tālib

Şaḡın itme ceza‘ ki renc-i ceza‘

Renc-i şabra olur hezār gālib.”

[Ey talip! Kaza ve belâlar sırasında sabret, Allah’ın rızasını gözet.

Sakın sabırsızlık gösterip telâşlanma. Çünkü bunun zahmeti, sabır zahmetinden bin kere daha fazladır].

43) -٤٣ المسؤول حر حتى يعد

[İstenilen kimse, vaad edinceye kadar hürdür].

“Merd-i mes’ül eylese va‘de

Düşer ol dem maḡām-ı şekke hemān

Ger vefā eyler ise hürdür ol

Bendedür ger ḥilāf ide bir ān.”

[Kendisinden bir şey istenen adam, söz verse, derhal belirsiz bir mevkiye

düşer: Eğer sözünü yerine getirirse, hürdür; bir an sözünden dönerse,

kul köle gibi bağlıdır].

44) -٤٤ اكبر الاعداء اخفا هم مكيدة

[Düşmanın en büyüğü, hilesi gizli olandır].

“Düşmenüñ bed-terini oldur kim

Dost şeklinde görine her bār

Zâhiri düşmen ile âsândur

Güç olur hilekâr ile bir (?) kâr.”

[Düşmanın en ziyade kötü olanı, daima dost şeklinde görünendir.

Düşmanlığı açıkça belli olanla (birlikte yaşamak) kolaydır, ama hilekârla bir iş yapmak, zordur].

45) من طلب مالا يعنيه فاته ما يعنيه

[Mühim olmayan işleri isteyen, mühim olanları kaybeder].

“Dâ'imâ nefsine olup tâbi‘

Olmayan kâr-ı merdümâna mu‘în

Fevt olur cümle-i murādâtı

Gözün aç bu durur kelâm-ı mübîn.”

[Daima nefsine uyup erlerin işine yardımcı olmayan kimse, bütün isteklerini elinden geçirir. Gözünü aç, (gerçeği) beyan edici söz budur!..].

46) السامع للغيبة احد المغتابين

[Gıybeti dinleyen, gıybet edenlerin biridir].

“Râh-ı gıybetden eyleme güzerân

Yoğ durur laîf-ter haşlet⁴

Ğıybet-i ğayri dinleyen kimse

Olur ol kes künende-i ğıybet.”

[Gıybet (bir kimseyi arkasından çekiştirme) yolundan geçme, bundan daha güzel bir huy yoktur. Başkasının ettiği gıybeti dinleyen kişi de gıybet etmiş olur].

47) الذل مع الطمع

[Horluk ve alçalış, aç gözlülükle beraberdir].

“Mâline kimsenün olan tâmi‘

Ten ü cânı anuñ ceza‘da olur

Nigerân itme cânib-i tama‘a

Horluğ cümlesi (?) tama‘da olur.”

[Bir kimsenin malına tamah edenin bedeni ve ruhu sabırsızlık, hüziün ve telâş içinde olur... Tamah tarafına bakma! Çünkü bütün horluk, aç gözlülükte bulunur].

48) الراحة مع اليأس (71a)

[Rahat, ümitsiz olmaklardır].

“Çıkar ümmidi kalb-i pākūnden

Kim anuñ hâşılı ğam-ı dil olur

Çün anı itme[den] ferâğuñ var

Ne [ki] maşşüduñ ola hâşıl olur.”

[Temiz kalbinden ümidi çıkar... Çünkü onun neticesi gönül tasesıdır. Ümidi terk ettiğin takdirde ne istersen, o meydana gelir].

49) الحرمان مع الحرص

[Mahrumiyet, hırsla beraberdir].

⁴ Bu mısradaki vezin aksamaktadır. Mısra, “Yoğdur andan laîfter haşlet” hâlini alırsa, vezin düzelir.

“Mālihūlyā ile geçüp ‘ömrün
Rūz u şeb olma hırş ile mağmūm
Gūzerān itme hırş rāhından
Olur ey dil hāriş olan maħrūm.”

[Ömrünü kuruntuyla geçirip gece gündüz hırsla tasalanma. Ey gönül, aç gözlülük yolundan geçme. Çünkü hırslı olan mahrum olur].

50 - من كثير مزاحه لم يخل من حقد عليه واستخفاف به

[Şakası çok olan kimseler, kin ve küçük görmeden hâlî olmaz].

“Şol kesūñ kim mizāhı çok ola
Mīr ise pās̄bān olur bī-şek
Görinür dīde-i hālka yeyni
Çüft olma mizāh ile ol tek.”

[Şakası çok olan kişi, beyse de şüphesiz bekçi olur; insanların gözüne hafif görünür. Öyleyse sen mizahla eş olma, tek ol!..].

51 - عبد الشهوة أذل من عبد الرق

[Şehvetin kölesi, parayla alınmış köleden aşağıdır].

“Bende-i şehvet olsa bir kimse
Ol durur kec-murād (u) ṭab‘-ı le’im
Bende-i şehvet ey güzīde-i nās
Bendedür kim ola hırīde-(i) sīm.”

[Bir kimse şehvetin kulu kölesi olursa, eğri istekli ve aşağı tabiatlı olan odur... Ey halkın seçkini! Şehvetin kölesi olan, parayla satın alınmış köleden daha aşağıdır].

52 - الحاسد مغتاذ على من لا ذنب له

[Kıskanç kimse, günahsız olana öfkelenir].

“Günehi olmayan müsūlmāna
Ġāzab üzre olur mūdām ḥasūd
Ni‘met-i merdmāne buhl (?) eyler
Münkesir[-dil]⁵ olur lütuf çī-sūd.”

[Kıskanç kimse, daima suçu günahı olmayan müslümana kızar; insanların nimetine tamah eder, onu kabul etmez... Fakat kendisinin nimet karşısındaki bu kıskançlığı faydasızdır].

53 - كفى بالظفر شفيعا للمذنب

[Suçlu olana şefaathçi olmak için zafer yeter].

“Bir günehkār[e] kādīr olsañ eger
‘Afv eyle günehsüz olmaz kes
Çün zafer saña destgīr oldı
Zafer ey ḥāce yār-i reh-ber bes.”

⁵ Metinde “Münkir” şeklinde yazılan kelimeyi, vezin ve manayı göz önünde bulundurarak böyle tamir etmeye çalıştık.

[Eğer bir suçluya galip gelirsen, onu affet... Çünkü hiç kimse günahsız değildir. Ey itibarlı insan, madem ki zafer sana yardımcı oldu, öyleyse bu başarın, (suçluyu bağışlaman için) yol gösterici arkadaş olarak yeter].

54) -٥٤ رب ساع فيما يضره

[Zararına çalışanlar çoktur].

“Tâlib-i kâr olan niçe kimse
Talebinden bulur o dem hızlân
Nâşih olan olur aña gangîn
Hâsidi zevk idüp olur şādân.”

[Kazanç elde etmek isteyen nice kimse, istediği şeyi o anda elde edemez, yardımsızlıktan ötürü perişanlıkta kalır. Öğüt vere(rek onun iyiliğini isteye)n üzüdür; kıskanan ise sevinir].

55) -٥٥ لا تتكل على المنى فانها بضائع النوكى

[Arzulara güvenme. İsteklere dayanmak, ahmakların sermayesidir].

“Ârzûya dayanma ey gâfil
İstedüğüñ murâdı virmez Hağ
Tekye iden kimesne arzûya
‘Ukalâ içre ol durur ahmağ.”

[Ey gafil! Arzulara dayanma... Allah sana (her) istediğin şeyi vermez... Arzularına dayanan kimse, akıllı insanlar arasında ahmak sayılır].

56) -٥٦ اليأس حروالرجاء عبد (71b)

[Ümitsizlik hürlük, ümit etmek köleliktir].

“Nâsdan çünki kesdüñ ümmîdi
Hâşıl itdüñ hemân dil-şādî
Çün ümidüñ kesilmedi ey dil
Elden aldırduñ ‘izz-i âzādî.”

[Ey gönül, insanlardan ümidini kesersen, gönül ferahlığını elde edersin... Ümidin kesilmediği takdirde, hürriyet şerefini elinden kaçırdın demektir!].

57) -٥٧ ظن العاقل كهانة

[Akıllının zannı, kehanettir].

“Her işâret ki ‘âkıl ü dānâ
Remz ide ol rumûz(-ı) hağdur bil
Zann-ı ‘âkıl işâbet üzre olur
Ağteri hükmi gibi ve'l-hâşıl.”

[Akıllı ve bilgili insanın ima ettiği her işaretin doğru olduğunu bil. Kısacası, akıllının zannı müneccimin hükmü gibi isabetli olur].

58) -٥٨ من نظر اعتبر

[(İbret gözüyle bakıp) gören, ibret alır].

“‘Âkıl olan bir işe itse nazar
Behre-i i‘tibârı ağız eyler
Süd-mend olanı kenâre çeküp
Mâsivâdan ider güzâr ü güzër.”

[Akıllı olan kişi, bir işe baksa, ondan ibret hissesini alır... Faydalı olanı kendine çekip Allah'tan başka her şeyden (kalben) geçer].

59) - العداوة شغل بلا فائدة

[Düşmanlık, faydasız bir meşguliyettir].

“Kim ki ola ‘adāvete meşgūl

Fā’ide itmeyüp belāya düşer

Dili bir dem çeke ğam-ı miḥnet

Ten[i] çāh-ı ğam u cefāya düşer.”

[Kim düşmanlıkla meşgul olursa, fayda elde etmez, belāya düşer... Gönlü bir zaman zahmet tasanını çeker; bedeni keder ve eziyet kuyusuna düşer].

60) - القلب اذا اكره عمى

[Gönül, bir şeye zorlandığı zaman, körelir].

“İlme ikrāh ile qarīn olma

Qared-i (?) dil kim andan eyle ḥazer

‘Aql gerçi revişde tiz dūrūr

Güc ile ‘ilmi eylemez ezber.”

[İlme zorlandığında, yani gönlün ondan sakındığı bir sırada yaklaşma...

Her ne kadar akıl gidişte keskinse de zorla ilmi öğrenemez].

61) - ألدب صورة العقل

[Edep, aklın suretidir].

“Cümle ahvālünü edeble geçür

Nām-ı niki ola saña ḥāşıl

Şüret-i ‘aql oldı çünkü edeb

Bî-edeb olana dime ‘aql.”

[Bütün hâllerini edeple geçir ki iyilik adını elde edebilesin. Madem ki edep aklın sureti olmuştur, öyleyse akıllı deme edepsiz olana!..].

62) - لا حياة لحريص

[Aç gözlünün utanması olmaz].

“Kişi bir nesneye ḥariş olsa

Ṭalebinden anuñ ḥayā itmez

Ḥaclet olmaz anuñ nihādında

Kalur ol derd ile devā itmez.”

[İnsan bir şeye çok istekli ve açgözlü olsa, onu istemekten utanmaz.

Tamahkârın tabiatında utanma olmaz, o dertle kalır, çare bulamaz].

63) - من لانت أسافله صلت أعالیه

[Hizmetçileri zayıf olanın düşmanları güçlü olur].

“Kimün olsa za‘if etbā’ı

Yed-i ‘ulyā ile olur maḫḫūr

Olmayanlar tevābi‘e kâdir

Hiç a‘dāya olmaz ol manşūr.”

[Kimin tâbi ve hizmetkârları zayıf olsa, daha üstün bir kuvvet karşısında bozguna uğrar o. Tâbilere muktedir olmayanlar, düşmanlarına hiç galip gelemez].

٦٤- من اوتى فى عجانة قل حياؤه و بذؤلسانه (64) (72a)

[Kendisine makattan verilen (livata yapılan) kimsenin hayâsı az ve dili bozuk olur].

“Kim ki oğlanlığı zamânında
Zîr-i merdümde ḥab ide her bār
Gidüp andan ḥayā vü luṭf u edeb
Sözleri olmaya anuñ hemvār.”

[Kim çocukluk çağında daima adamın altında yatarsa, onun hayâsı, iyilik ve edebi yok, sözleri de uygunsuz olur].

٦٥- السعيد من وعظ بغيره (65)

[Bahtiyar, başkalarının hâlinden öğüt alandır].

“Nîk-baht ol kimesnedür ki dili
Kendi pendin ḳabûl ede [her bār]
Ġayriye çün naṣîḥat eyleye ol
İde te'sîr kendüye güftār.”

[Bahtiyar, gönlü nasihat kabul eden, başkasına nasihat ettiğinde kendisine sözün tesir ettiği kişidir].

٦٦- الحكمة ضالة المؤمن (66)

[Hikmet, müminin yitiğidir].

“Nef'i az olsa lîk olsa nefîs
Çek elüñ olma aña sen ṭalib
'Uḳalā içre ḥikmet oldur kim
Nef'i az olmaya rāġib

[Bir şeyin faydası az, fakat kendisi nefisse, elini çek, talip olma sen ona!.. Akıllı insanlar içinde hikmet, faydası az olan şeye rağbet etmemektir].

٦٧- الشر جامع لمساوى العيوب (67)

[Kötülük, bütün kusurların fenalıklarını toplayıcıdır].

“Ḳādir oldıḳça şerre itme naẓar
Aşluñ oldu çü ṭıynet-i ṭāhir
Fazluñ olur nihān feẓāḥatdan
Cümle 'aybuñ daḥi olur zāhir.”

[Madem ki senin aslın temiz yaratılmıştır, öyleyse gücün yettiği kadar kötülüğe bakma... Çünkü kötülük işlemekten dolayı hem faziletin gizlenir, hem de bütün kusurların meydana çıkar].

٦٨- كثرة الوفاق نفاق و كثرة الخلاف شقاق (68)

[Çok muvafakat nifaka, çok muhalefet de bozuşmaya sebep olur].

“Keşretinden vifāḳuñ eyle ḥazer
Doġar andan şaḳın riyā vü nifāḳ
Daḥi geç çok ḥilāf itmekden
Ḥāşıl olur 'adāvet ile şikāḳ.”

[Çok muvafakat etmekten, “peki” demekten sakın... Çünkü ondan iki yüzlülük ve münafıklık doğar. Bundan başka, çok muhalefet etmekten de vaz geç...]

Zira ondan da düşmanlık ve bozuşma meydana gelir].

69) رب امل خائب

[Nice ümit edenler, isteklerine kavuşamamıştır].

“Ele girmese çünkü ümmidüñ
Ġam yime it tevekkül Allāh’a
Niçe ümmid-i merdüm-i dānā
Düş olur gāh rāh-ı güm-rāha.”

[Ümid ettiğin şeyi elde edemezsen, üzülme; Allah’a tevekkül et. Nice bilgili adamın umduğu şeyler, bazan olur ki, yolunu kaybetmişin yoluna rast gelir (gerçekleşmez)].

70) رب رجاء يؤدى الى الحرمان

[Nice ümit edenler, mahrumiyete uğramıştır]

“Mümkün olmaz cihān-ı fānide
Her ümidüñ ola saña āsān
Niçe ümmid olur ki ‘ākıbeti
Mihnet ü ye’s ü āfet ü hırmān.”

[Şu fāni dünyada her umduğun şey sana kolayca nasip olmaz!.. Nice ümit vardır ki, onun sonucu zahmet, ümitsizlik, belâ ve mahrumiyettir].

71) رب ارباح يؤدى الى الخسران

[Nice kazançlar var ki, sonunda ziyana sebep olur].

“Süd cüyende ey ‘aziz peder
Eylemez her zamānda fā’ideyi
Gāh olur mevc-i rüzgāra düşüp
Aldırır cümle ribh ü ‘āyideyi.”

[Sevgili baba, kazanç elde etmek isteyenler her zaman kâr etmez... Bazen talihin dalgalarına rast gelip bütün kâr ve menfaatleri kaptırır..].

72) رب طمع كاذب

[Sonu hüsrān olan nice aç gözlülük vardır].

“Şakın ey hāce virme dil tama’a
Çok tama’ var durur ki kāzibdür
Tama’a meyli ço meded hāzer it
Tama’-ı hām nāre cāzibdür.”

[Ey bezirgān, sakın aç gözlülüğe gönül verme... Çok tamahkârlık vardır ki, yalancıdır... Aman sakın aç gözlülüğe meyletmeyi bırak!.. Çünkü ham tamah, sahibini ateşe çekicidir].

73) ربغى سائق الى الحين

[Azgınlık, insanı helâke sürükler].

“Cānib-i baġye eyleme nigerān
Keser ol dāmen-i bekā ‘ırkın
Dā’imā ol fenāya sā’ikdür
Kaṭ’ kılmaḳdadur şafā ‘ırkın.”

[Günah ve isyan tarafına bakma!.. Çünkü o sonsuzluk eteğinin kökünü

keser; daima yok olucu (kötü) şeylere sevk edicidir. Saflık, berraklık ve temizliğin kökünü kesmektedir].

۷۴- فی کل جرعة شربة ومع کل اكلة غصة (72b) 74

[Her yudumda bir keder ve her lokmanın boğazda duruşu vardır].

“Nîk ü bed bîş ü kem şalâh u fesâd

Olsa bir yire cümlesi müdgam

Hîç rāhat görünmedi bî-renc

Hîç şādî bulunmadı bî-ğam.”

[İyi- kötü, az- çok, faydalı oluş ve bozukluk gibi sıfatların hepsi bir yerde toplanmış olursa, hiç bir rahat, zahmetsiz ve hiç bir sevinç, kedersiz bulunmaz].

۷۵- من کثر فکرة فی العواقب لم يشجع (75)

[Sonuçları çok düşünen cesur olmaz].

“Ola her kim ki ‘âkıbet-endîş

Gelmez andan şecâ‘at-i kâmil

Ne bulur behre dil şafâsından

Ne olur ‘izzeti aña hâşıl.”

[Kim sonucu (çok) düşünürse, ondan tam bir yiğitlik gelmez. Ne gönül safasından bir pay alır, ne de öyle kimse (kahramanlık dolayısıyla) bir şeref elde edebilir].

۷۶- اذا حلت التقادیر ضلت التدابير (76)

[Takdirler indiğinde, tedbirler şaşar].

“Çün қаза-yı Hüdâ-yı ‘azze ve cel

Bir kulum üstine ola nâzil

Cümle tedbiri hep olur güm-râh

Cümle taqdîri hep olur bâtil.”

[Yüce Allah’ın takdiri bir kulum üstüne indiğinde, onun bütün tedbirleri yolunu şaşırır; bütün değerlendirme ve düzenlemeleri hep boşa gider!..].

۷۷- اذا حل القدر بطل الحذر (77)

[Kader inince, sakınma boşa gider].

“Çün saña nâzil ola dest-i kader

Şabr u teslîmi melce’ vü peneh it

Hâzer itmekle men’ olur mı belâ

Cümle eṭrafuñı eger sipeh it.”

[Sana kaderin eli indiğinde (başına bir belâ geldiğinde), sabır ve teslimiyeti sığınak edin. Sakınmakla hiç belâ giderilebilir mi?! İstersen bütün etrafını askerle doldur!..(Faydası yoktur).].

۷۸- الاحسان يقطع اللسان (78)

[İyilik, (kötülük edenin) dili(ni) keser].

“Kime ki olsa luṭf ü iḥsânüñ

Göñlin alup aña kulum itdün bil

Medḥ idüp mecâlis içre seni

Olur ol saña bende-i muḫbil.”

[Kime iyilik edersen, bil ki, gönlünü alıp onu kendine kul etmiş olursun... Oturulup konuşulan yerlerde seni över; itibarlı bir bende olur sana].

79) - الشرف بالفضل والادب لا بالاصل والنسب

[Şeref, fazilet ve edepledir; soy soplada değil].

“Edeb ü fazla t̄alib ol H̄aḡ’dan

Şeref oldu kişiyeye fazl ü edeb

Merd-i bī-fazl t̄ıfl-ı ebterdür

Fā’ide itmez aña aşl ü neseb.”

[Allah’tan edep ve fazilet iste... Çünkü fazilet ve edep, insan için bir şereftir. Faziletsiz adam, kusurlu ve yaramaz bir çocuk gibidir, ona soy sop fayda vermez].

80) - أكرم الادب حسن الخلق

[Edebin en iyisi, güzel ahlâktır].

“H̄üs-n-i h̄ulḡa d̄ürüş gice gündüz

H̄üs-n-i h̄ulḡ ekrem-i edeb oldu

Her ne rif’at ki buldı ehl-i hüner

Edeb (ü) h̄üs-n-i h̄ulḡ ile buldı.”

[Gece gündüz iyi ahlâklı olmaya çalış... Ahlâk güzelliği, edebin en büyüğü olmuştur. İlim, sanat ve marifet sahipleri hangi büyüklüğe nail olmuşlarsa, ona muhakkak edep ve ahlâk güzelliği ile nail olmuşlardır].

81) - أكرم النسب حسن الادب

[Soyun en şerefli, güzel huydur].

“Eb ü cedd ile iftiḡâr itme

Eylemez saña aşşî ‘izz-i neseb

Fuzalânuñ yanında olmuşdur

Nesebüñ bihterini h̄üs-n-i edeb.”

[Babanla, dedenle övünme!.. Çünkü soyunun sopunun büyüklüğü sana fayda vermez. Faziletli insanların katında soyun en iyisi, edep güzelliğidir].

82) - افقر الفقر الحمق (73a)

[Fakirliğin en büyüğü, ahmaklıktır].

“Faḡruñ eñ efḡarı ḡamâḡat iken

Ahmaḡı gör ki hiç fikr itmez

Ni‘met-i H̄aḡḡ’a olmayup şâkir

Z̄ât-ı pāk-i H̄udā’yı zıkr itmez.”

[Fakirliğin en büyüğü ahmaklık olduğu hâlde, ahmağa bak ki (bunu) hiç düşünmez!.. Allah’ın nimetlerine şükretmeyip Tanrı’nın aziz zâtını anmaz].

83) - او حش الوحشة العجب

[Korkulacak şeylerin en korkuncu, kendini beğenmişliktir].

“Pîşe idinme ‘ucb-ı bed-ḡūyı

Evḡaş-ı vahşe oldu ‘ucb-ı nihān

‘Arşa-i miḡnet ü ḡama düşsen

Dest-girün olur mı hiç yārān?”

[Kendini beğenme ve ameline güvenme kötü huyunu âdet edinme! Gizli gurur, yalnızlıkların en korkuncudur... (Kibirli olduğun takdirde) zahmet ve keder zeminine düşsen, dostlar hiç elinden tutar mı?!].

84) -اغنى الغنى العقل (84)

[Zenginliğin en üstünü akıldır].

“Ey püser ‘akla t̄alib ol H̄aḫ’ dan

‘Akl-ı k̄amil kiŝiye reh-berdür

‘Aḫdan özge bir ğinā olmaz

Güş kıl bu sözi ki cevherdür.”

[Ey oğul, Allah’tan akıl iste. Çünkü k̄amil akıl, insana yol göstericidir.

Akıldan başka (daha büyük) bir zenginlik olmaz. Bu sözü dinle,

cevher (gibi değerli)dir o].

85) -الطامع فى وثاق الذل (85)

[Aç gözlü olan, horluk bağına bağlıdır].

“Ṭama‘a meyl iden kimesnelerün

Dili mürde [vü] cāni ḫaste olur

Şöyle fikr eyle merdüm-i ṭammā‘

Ḫorluk riŝtesiyle beste [olur].”

[Aç gözlülüğe meyleden kimselerin gönlü ölü, canı hasta olur.

Çok tamahkâr adamın horluk ipiyle bağlı olduğunu düşün].

86) -احذر و انقار النعم فان كل شارد بمرود (86)

[Nimetlerin kaçmasından sakının... Çünkü kaçanı geri getirmek zordur].

“Ḫüy-ı bedden müdām eyle ḫazer

Eldeki ni‘metün firār eyler

Çün remide ola dime hergiz

Ol yerine yine qarār eyler.”

[Kötü huydan daima sakın. (Eğer kötü huylu olursan), elindeki nimet

senden ürküp kaçır. Nimet ürkütüğünde asla “Yerine yine gelir...” deme!..].

87) -أكثر مصارع العقول تحت بروق الاطماع (87)

[Akılların belâlarının çoğu, aç gözlülük şimşekleri altındadır].

“Āfet-i ‘aḫl-ı merdüm-i dānā

İtmedür meyli cānib-i ṭama‘a

Düşürür ‘aḫl-ı pāki pāyından

Binesin çünkü merkeb-i ṭama‘a.”

[Bilgili insanın aklının felâketi, (gidericisi), aç gözlülük tarafına meyletmektir.

Eğer hırs bineğine binersen, o, temiz akılı ayağından tutup düşürür...].

88) -من ابدى صفحته للحق ملك و من اعرض عن الحق هلك (88)

[Yüzünü gerçeğe yönelten sahip olur; Hak yolundan başka tarafa dönen, helâk olur].

“Kim ki ḫaḫ üzre ola kārında

Terk ider ḫaŝıl olan aĝrāzi

Düşürür varṭa-i helâke o dem

Reh-i Hâk' dan kim eyler i 'râzi."

[İşini doğruluk ve adalete göre yapan kişi, ortaya çıkan kötü niyetleri, kinleri bırakır.. Hak yolundan kim yüz çevirirse, o zaman felâket uçurumuna düşer].

89) - من لان عوده كئفت أغصانه

[Ağacı yumuşak olanın, dalları sert olur].

"Şol kişi (kim) kihterāna meyl eyler⁶

Kalur anlar beliyyesinde müdām

Şuretā iltifātı eyler olar (?)

Pula geçmez sözi olur bed-nām."

[Çok küçük olanlara meyleden kimse, daima onların belâsı içinde kalır.

Bunlar şeklen (o büyüğe) alâka gösterirler ama gerçekte kendisinin sözüne hiç değer vermezler; böylece o kimse fenalıkla meşhur olur].

(73b) 90) - اذا املقتم فتاجروا الله بالصدقة

[Fakir olduğunuzda, Allah için sadaka vererek ticaret edin].

"Şadağa oldı başı ahlâkuñ

Piş-rev māl ü cāha ol geldi

İrgürür pāye-i bülende seni

Muzmaḥîl renc-i faḫrı ol kıldı."

[(Güzel) ahlâkın başı, sadaka olmuştur... Mal ve mevkiin önden gideni odur. Seni yüksek dereceye eriştirir... Fakirlik zahmetini de o giderir].

91) - قلب الاحمق في فيه

[Ahmakın kalbi ağzında (dilindedir)].

"Çüft olan kimseler ḥamâkatle

Cāygāh-ı dili zebānı olur

Nîk ü bed her ne gelse ḫalbine ol

Söylemek her zamānda şānı olur."

[Ahmaklıkla eş olan kimselerin gönlünün yeri, dili olur. Kalbine iyi veya kötü gelen her şeyi söylemek, her zaman onun huyu olur].

92) - البخيل مستعجل الفقر يعيش في الدنيا عيش الفقراء

و يحاسب في العقبى حساب الاغنياء

[Cimri, (korktuğu) fakirliği çabuklaştırır; dünyada fakirler gibi yaşar, ahiretteyse zenginlerin sorgusuyla sorguya çekilir].

"Geçer 'ömri baḫîl-i nā-dānuñ

Cānib-i faḫra itmek ile şitāb

'Aş-ı dünyāsı müflisān gibidür

Aḡniyā gibi ola rüz-ı ḫisāb."

[Cahil cimrinin ömrü, fakirlik tarafına koşmakla geçer... Dünyadaki

yaşayışı, parasız kalmış, mangıra muhtaç kimselerinki gibidir...

Amma hesap günü zenginler gibi sorguya çekilecektir!..].

93) - لسان العاقل في قلبه

⁶ Bu mısradaki vezin aksıyor. "kim" kelimesi kaldırılırsa, aksaklık giderilmiş olur.

[Akıllının dili, kalbindedir].

“Olsa bir kimsede kemâl-i hîred
Dili anuñ gönülde pinhândur
Sırrı olmaz anuñ hüveydâ hiç
Kelimâtı güherle yeksândur.”

[Bir kimsenin akli tam olursa, onun dili kalbinde gizlidir. Kendisinin sırrı hiç belli olmaz, meydana çıkmaz; sözleri cevherle birdir].

94 - من جرى في عنان أمله عشر باحله

[Kim dizginini uzun ümidinin ve nefis arzusunun eline verirse, o, bir gün ayakları sürçüp ölüm çukuruna düşer]

“Kârlarda hevâya meyl idüben
Kim ‘inân vireler yed-i emele
Çok zamân geçmeyüp alup pâyın
Anı pertâb ide çeh-i ecele.”

[İşlerinde nefislerinin isteklerine düşkünlük gösterip (irade) dizginlerini şiddetli arzunun eline verenler, çok zaman geçmez, ayaklarını ele verip ecel kuyusuna atılır!..].

95 - إذا وصلت اليكم اطراف النعم فلا تنفروا اقصاها بقلة الشكر

[Size nimetlerin ucu ulaştığında, az şükretmekle onun sonunu ürkütmeyin].

“İresin ni‘met-i firāvāna
Eyleme anı noқта-i mevhūm
Saḥḥ-ı ‘ālīde şükriñ eyle anuñ
İtmeyen şükriñ olur maḥrūm.”

[Eğer çok nimete erişersen, onu asılsız bir nokta hâline getirme!.. Yüksek seviyede onun şükürünü yerine getir. Çünkü nimete şükretmeyen, ondan mahrum olur].

96 - إذا قدرت على عدوك فاجعل العفو عنه شكرا للقدرة عليه (74a)

[Düşmanına galip geldiğin zaman, galibiyet nimetinin şükürü olarak onu affet].

“Çünkü olduñ ‘adūya sen ğ[ālib]
Kudretüñ şükriñ ‘afva kıl demsā[z]
Kādir olduḡça ‘afva bezl eyle
Ne kadar hırş iderseñ olur az.”

[Madem ki düşmanına galip geldin, öyleyse bu kudretin şükürünü bağışlamaya arkadaş et... Gücün yettiği kadar af için esirgmeden sarf et. (Bu hususta) ne kadar hırş gösterirsen azdır. (veya ne kadar kötülenmiş rağbet gösterirsen, o tamahkârlık olacaktır)].

97 - ما اضمر احد شيئا الا ظهر في فلتات لسانه و صفحات وجهه

[Hiç kimse kalbinde bir şeyi gizlemez ki, sözünde veya yüzünde onu açığa çıkarmasın].

“Dilde bir sırrı kim nihān itse
Anı bilmege olasın kâdir

Anı bil sözleri miyânında

Pâk vechinden olur ol zâhir.”

[Bir kimse gönlünde bir sırrını gizlerse, sen onu, sözleri arasından ve hilesiz yüzünden bilmeye muktedir olabilirsin].

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, (1997), İsmâil b. Muhammed, **Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs**, Beyrut.

AHDÎ, **Gülşen-i Şuarâ**, Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih, nr. 774.

ÂŞIK ÇELEBİ, (1971), **Meşâirü's-şuarâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi**, (nşr. G.M. Meredith-Owens) London Luzac and Company Ltd.

ATEŞ, Ahmed, (1959), “Raşîd Al-Dîn Vatvat'ın Eserlerinin Bâzı Yazma Nüshaları”, İÜ Edebiyat Fakültesi **Tarih Dergisi**, Eylül, c. 10, sayı: 14, s. 1-24.

ATEŞ, Ahmed, (1968), **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I**, İstanbul.

BEYÂNÎ, (1997), **Tezkiretü's-şuarâ**, (nşr. Dr. İbrahim Kutluk), Ankara.

BURSALI MEHMED TÂHİR, (1325), **Ahlâk Kitaplarımız**, İstanbul, 44 s.

BURSALI MEHMED TÂHİR, (1330), **Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye**, 24 s.

EMİNOĞLU, MEHMET, (1997), **Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu**, Konya.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1936-45), **Türk Şairleri**, I-IV, İstanbul.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1945), **Bektaşî Edebiyatı Antolojisi**, 2. bs., İstanbul.

GELİBOLULU ÂLÎ, (1994), **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, (haz. Dr. Mustafa İsen), Ankara.

İNEHANZADE MEHMET NÂİL, (1949), **Tuhfe-i Nâilî**, I-II.

İPEKTEN, Halûk v. dğr., (1988), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara.

İSMAİL BELİĞ, (1999), **Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdeti'l-eş'âr**, haz. Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara.

KARAHAN, Abdülkadir, (1991), **İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadîs Toplama, Tercüme ve Şerhleri**, (1. bs. İstanbul 1954), 2. bs. Ankara.

KÂTİB ÇELEBİ, (1360-62/1941-43), **Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn**, (nşr. Kilisli Muallim Rifat- Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul.

KINALIZADE HASAN ÇELEBİ, (1989), **Tezkiretü's-şuarâ**, I-II, (nşr. Dr. İbrahim Kutluk), (1.bs. 1978), 2.bs. Ankara.

LEVEND, Ağâh Sırrı, (1962), “Siyaset-nameler”, **Türk Dili Araştırmaları**

Yıllığı Belleten, s.167-194.

Matlûb Küll Tâlib min Kelâm Emîr el-mü'minîn 'Alî bin Ebî

Tâlib, İntihab: Câhız, Şerh: Reşid-i Vatvat, (haz. Mîr Celâleddîn-i Huseynî Urumavî Muhaddis), Kum 1382.

MEHMED SÜREYYÂ, (1308-1315), **Sicill-i Osmanî yâhud Tezkire-i**

Meşâhîr-i Osmâniyye, I-IV, İstanbul, Matbaa-i Âmire.

MEHMED TEVFİK, (1290), **Kâfile-i Şuarâ**, İstanbul.

[MUSTAFA MUCÎB], (1997), **Tezkire-i Mucîb**, (haz. Kudret Altun), Ankara.

MUSTAFA SAFÂYÎ, **Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idi'l-eş'âr**, Süleymaniye Ktp. Veliyüddin Efendi nr. 2585.

MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN, **Mecelletü'n-nisâb fi'n-niseb ve'l-kunâ ve'l-elkâb**, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, nr. 628.

MÜTTAKÎ, HÜSEYİN, **Mu'cemü'l-âsârü'l-mahtûtâti Havle'l-Îmâm Alî bin Ebî Tâlib**, 2003.

Nehcü'l-belâga, (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), (1.bs. Ankara ts., [1940 küsur]), 3. bs. İstanbul 1990.

ÖZTOPRAK, Nihat, (1993), **Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz**

Hadisler, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

RİYÂZÎ MEHMED, **Tezkire-i Riyâzî (Riyâzu's-şuarâ)**, Millet Ktp. A. Emîrî, Tarih 765.

SEYYİD RIZÂ, (1316), **Tezkire-i Rızâ**, İstanbul.

Ş.[EMSEDDİN] SÂMÎ, (1306-1316), **Kâmûsü'l-a'lâm**, I-VI, İstanbul

Mihran Matbaası, (Tıpkıbasımı: Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996).

ŞEŞEN, Ramazan, (1970), "Câhiz'in Eserleri Hakkında Bâzı Yeni

Malzemeler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Ekim, sayı 1, s. 231-272.

ŞEŞEN, Ramazan -YAVUZ, Yusuf Şevki, (1993), "Câhiz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, VII, 20-26.

ŞEYHÎ MEHMED EFENDİ, (1989), **Vekâyiü'l-fuzalâ**, I-III, (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul.

TEKİNDAĞ, M. C. Şehabeddin, (1970), Selîm-nâmeler, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 1, s.197-230.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1976-98), I-VIII, İstanbul.

YILDIRIM, Selahattin (2000), **Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1**, İstanbul.